

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ І ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

“Затверджую”:

завідувач кафедри СіГД

полковник служби ЦЗ.

Олена РЯБІНІНА

“ ” _____ 2019 р.

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

ТЕМА №6: “Світові релігії. Християнство: Католицизм, протестантизм”

План

1. Католицизм: історичний розвиток, догматика й організаційна структура.
2. Реформація і формування протестантських церковних організацій.

Час проведення: 2 години.

1.Католицизм: історичний розвиток, догматика й організаційна структура.

На Нікейському соборі був розроблений і затверджений **Символ віри** – виклад основ християнської релігії. Він включає в себе 12 частин. У перших восьми говориться про віру в троїстість Бога, в олюднення Христа, його розп'яття, воскресіння і вознесіння на небо, про спокутування гріхів; чотири останніх – зобов'язують вірити в церкву, хрещення, воскресіння з мертвих, вічне життя.

У ранньому середньовіччі розпочався **історичний процес розділення римської і константинопольської церкви**, який завершився у 1054 р. Західна церква з часом отримала назву Римсько-Католицької (РКЦ; грец. «католикос» – вселенський, всезагальний), а східна – Православної. У XVI ст. стався новий великий церковний розкол, коли в Західній Європі під час Реформації від католицизму відокремився ряд протестантських Церков (Євангельсько-Лютеранська, Реформатська, Англiканська). Так у християнстві виникли три основні течії: **православ'я, католицизм і протестантизм.**

Католицизм у питаннях **віровчення** має багато спільного з православ'ям: віра у Священне Писання і Священний Переказ, у божественну Трійцю, у рятівну силу церкви, у наявність безсмертної душі, у потойбічне життя. Але віровчення та культ католицизму мають деякі суттєві відмінності.

На думку католицьких теологів, Дух Святий походить не тільки від Бога-Отця, а й від Бога-Сина (лат. «філіокве»). Тим підкреслюється рівність Бога-Отця й Бога-Сина. Вперше ідея **філіокве** сформульована на Толедському соборі (589 р.), у IX ст. стає формулою всього західного християнства, однак до XI ст. папи виступали проти вживання її в богослужінні.

Поряд з раєм та пеклом католицизм визнає **чистилище**, де душа знаходиться доти, поки її не відправляють до раю; це залежить від молитов і пожертвувань родичів та друзів померлого. Теологічно ідея чистилища виникла під впливом заупокійних молитов: якщо померлі одразу потрапляють до Бога – навіщо за них молитися? Висновок богословів: якщо за життя душа

людини потребує очищення, то й після смерті душу спочатку треба очистити і вже потім допустити до Бога (сучасний теолог Пітер Кріфт порівнює чистилище з лікарнею або школою). Догмат про чистилище був прийнятий на Флорентійському соборі 1439 р.; протестантизм – повне заперечення.

У католицизмі розвинуте **шанування Богородиці**. Догмат про непорочне зачаття діви Марії проголошено лише в 1854 р. папою Пієм IX, але він походить від давньої традиції (Пресвята, Пречиста). Теологічне розходження з православними: якщо Марія – Пресвята, як Ісус міг бути її Спасителем? – існують і донині.

Ієрархія РКЦ складається з трьох ступенів (від апостольських часів): єпископи – священники (пресвітери) – диякони. Особлива роль – єпископ Рима або **папа** (визначається як **Намісник Ісуса Христа, Спадкоємець Князя Апостолів** св. Петра, якому Христос довірив управління всією Церквою, **Первосвященник Вселенської Церкви, Патріарх Заходу, Примас Італії, Архієпископ і Митрополит Римської Провінції, Монарх Держави-міста Ватикан**). Слово «папа» походить від грец. «паппас» (батько; звідси ж і розмовне «поп»). З III ст. так називали всіх єпископів, але з VI ст. ця назва закріпилася саме за єпископом Рима. З цього часу роль папи на Заході посилювалася, тоді як на Сході вона поступово зменшилася. Однією з головних відмінностей католицького віровчення від інших напрямків у християнстві є ідея про вищість римського папи над усіма християнами та його непогрішність у справах віри й моралі. Папа – голова єпископської колегії (в управлінні діоцезом допомагає кардинал – **вікарій** Рима). Головним у його служінні Господу вважається проповідь Слова Божого (на недільних богослужіннях, звернення до віруючих під час подорожей та прийомів, щосереді – промови-**магістерії** перед паломниками, які прибули до Рима). Особлива проповідь – **енцикліка** (з латини – **окружний, спільний**) – лист, звернений до всіх єпископів миру або певної країни, а через них – до віруючих; переважно присвячений вирішенню папою певних питань, значущих для всіх католиків. Від імені папи розсилаються й **булли** (з латини – **кулька** – за традиційною формою свинцевої

печатки з підписом папи й образами св. Петра та св. Павла; з кінця XIX ст. замінена червоною чорнильною печаткою), що можуть містити рішення пап щодо певних подій (до виконання), дарувати привілеї, затверджувати призначення єпископів. Назви їх – за першими словами латинського тексту.

Резиденція папи – **Ватиканський палац**, побудований поряд із собором св. Петра у XVI ст. (за легендою, саме тут апостола Петра було поховано після розп'яття). Тут – і Ватиканський секретний архів, Апостольська бібліотека, Папська академія наук, музей мистецтва та ін. У Ватикані папа є головою законодавчої та виконавчої влади. Вибір папи з 1059 р. здійснює колегія **кардиналів** (від лат. «кардо» – вісь, центр) – вищих єпископів; з 1179 р. донині для обрання папи потрібно 2/3 голосів членів колегії+1 голос. Нині налічується близько 150 кардиналів; призначення їх – це компетенція папи (до 1919 р. для того, щоб стати кардиналом, навіть не обов'язково було мати сан священника). З 1970 р. участь в обранні папи можуть брати лише кардинали віком до 80 років.

Управління церковними справами допомагає здійснювати **римська курія, що складається з 9 конгрегацій** (віровчення, у справах єпископів, у справах духовенства, східних Церков, богослужіння й таїнств, євангелізації народів, католицької освіти, канонізації святих, у справах чернечих орденів і світських інститутів). Колегіальність рішень – вираз єдності РКЦ, універсального характеру її місії.

Вселенська Церква складається з **партикулярних** церков (переважно за кордонами держав або адміністративних областей – наприклад, місто й округ) – діоцезів або єпархій (архидіоцез відповідно очолює архієпископ; такий статус території – за певні історичні заслуги, особливе значення). У країнах, де католицизм не домінує, партикулярні церкви називаються **апостольськими адміністраціями** (Росія, Україна), а їх голови не мають титулу єпископа (це – голова основної християнської конфесії – відповідно, православної). Декілька єпархій утворюють митрополію. Католицькому духовенству всіх рангів заборонено одружуватися (целібат).

Нині у світі налічують до 850 млн. католиків (Латинська Америка – 90% населення, Європа – близько 40%). У Латинській Америці, де населення стрімко зростає, особливо значущою є місіонерська діяльність (євангелізація). Там поширена т.зв. «теологія звільнення», а Католицька Церква часто стає справжньою «церквою для бідних». Водночас у Західній Європі католиків стає все менше. У Східній Європі з 90-х рр. XX ст. (Чехія, Польща) – право вільного вибору релігії.

1. Реформація і формування протестантських церковних організацій

Протестантизм являє собою різновид християнства, що виник у XVI ст. під час Реформації. Оскільки феодальний устрій захищала Католицька Церква, Реформація насамперед була спрямована проти римської ієрархії. Заперечуючи її, протестанти відмовилися визнавати послання пап як джерело віровчення, відмовилися від зовнішньої обрядовості (ікон, статуй святих).

Реформацією прийнято називати широкий антикатолицький рух за оновлення християнства в Європі XVI ст., засновниками і вождями якого були Мартін Лютер (1483–1546) і Жан Кальвін (1509 – 1564). Але Реформація була не просто релігійним оновленням – вона становила глибоку трансформація християнської культури. Підсумком цієї трансформації став не лише новий варіант християнського віросповідання – протестантизм, але і новий тип людини, з новим ставленням до життя і до себе. Саме цей тип людини став рушійною силою бурхливого розвитку західної цивілізації. Реформація заклала основи християнської культури нового типу. У цій оновленій культурі християнська духовність постала як смислова основа нової трудової етики і стала надихати на раціонально-практичне перетворення світу. Саме країни, що пішли по шляху Реформації, надалі досягли високих успіхів розвитку цивілізації.

Католицька культура західноєвропейського Середньовіччя була своєрідним компромісом між гріховними умовами світу і надземним

максималізмом Духу. Життя мирянина було сповненим повсякденної мирської турбот, що не стосувалися порятунку душі. Проте вважалося, що церква в силу релігійних заслуг святих накопичила більше благодаті, ніж потрібно для порятунку визнаних праведників. І цю надмірну кількість благодаті церква дарувала мирянам, але не усім, а тим, хто у своєму мирському житті дотримується релігійних правил, підтримує зусилля церкви з порятунку всього світу. Правда, в реальному житті підтримка церковних зусиль не завжди вимагала високої особистої моральності. Благодать і порятунок можна було заробити паломництвом, участю в хрестовому поході або пожертвою на потреби церкви. Відбувався обмін благ земних на блага небесні.

Доки в Європі панували феодальні традиції, цей обмін стримувався в певних рамках, не порушуючи стабільність суспільства, але ситуація різко змінилася з розширенням сфери товарно-грошових стосунків. Папи і гігантський апарат церкви відчували можливість небаченого збагачення, продаючи відпущення гріхів за гроші. Ці відпущення, викладені письмово, називалися індульгенціями, і спеціальні представники церкви торгували ними в людних місцях. Можна було купити індульгенцію, що пробачала найстрашніший злочин. Це, безумовно, не могло врятувати злочинця, що попався, від мирського суду, але заздалегідь забезпечувало небесне пробачення відповідного гріха (чи багатьох – залежно від сплаченої суми).

Продаж індульгенцій був прибутковим промислом, але він підривав авторитет церкви. Більше того, він фактично позбавляв перспективи тих, хто чесно працював в нових сферах життя. З точки зору традиційної етики їх діяльність мала відтінок гріховності, але чесне підприємництво не залишало можливості для грошового викупу гріхів, тоді як багатий розбійник або феодал, що користується наявною у нього владою, мали більше грошей та заслуг перед церквою, а значить, і перед самим Богом.

Продажу індульгенцій виявив духовну кризу. Звідси поширеність апокаліптичних настроїв серед «третього стану» суспільства. Ця криза особливо торкнулася Німеччини, яка через свою роздробленість зазнавала

сильних поборів з боку могутньої РКЦ. Німецька бюргерська культура почала XVI ст. пройнята відчуттям «кінця часу», крихкості життя, нікчемності людського існування. Саме у цих умовах і виступив зі своєю проповіддю Мартін Лютер.

Нові ідеї визрівали у Лютера довго, бо розрив з традицією для нього, людини глибоко віруючої, був гірким і болючим. Навіть почавши відкрито висловлювати свої ідеї, Лютер не чекав, що вони стануть центром потужного духовного, громадського руху, який охопив велику частину Німеччини і поширився Європою. Усе почалося з «95 тез», які Лютер 31 жовтня 1517 р. вивісив для обговорення на воротах Замкової церкви Віттенберга. Тези доводили, що сама по собі купівля індульгенції не може примирити грішника з Богом: для цього потрібне внутрішнє каяття. Тези ще не були остаточним розривом з владою папи, ще вписувалися в традицію, але подальші події показали, що висловлена тільки мала дешиця того, що виражало настрої не лише Лютера, але і найширших громадських верств. Досі подібні питання обговорювались тільки в кабінетах вчених – тепер вони були віддані на суд натовпу. Це збуджувало захват; здавалося, свіжий струмінь повітря проник в задушливу атмосферу, в якій задихалося тодішнє суспільство. Усі зітхнули вільніше і разом заговорили. Так почалася Реформація.

Реформація виражала не лише духовні інтереси – вона була вигідна і князям, що звільнялися від владної і обтяжливої опіки церкви. Тому Лютер швидко знайшов собі союзників серед світських правителів. Без цього збігу інтересів успіх Реформації не був би таким швидким і очевидним. Але її істинний сенс коріниться не в утилітарно-прагматичній, а в духовно-моральній сфері.

Розпочавшись як ідейно-теоретичний рух, що поширився у порівняно вузькому колі освічених людей, на початку 20-х рр. XVI ст. Реформація набула ознак масового соціального руху. Цьому сприяли й нові твори Лютера, у яких автор поступово переходить від декларування необхідності окремих реформ до розробки програми масштабної Реформації. Зокрема, у творі «До

християнського дворянства німецької нації. Про виправлення християнства» Лютер обґрунтовує принцип загального священства віруючих, що заперечує претензії папства на всеосяжне панування над світом. Феодалній ієрархії середньовічного католицизму реформатор протиставляє демократичний принцип устрою християнських общин, які мають право самостійно обирати проповідника.

На Вормському рейхстазі 1521 р., де Лютеру було запропоновано зректися основних положень свого учення, він відмовився це зробити (за переказом, промовивши: «На цьому стою і не можу інакше»). Вормський едикт, який проголосив опалу Лютеру та його прибічникам, не спинив поширення Реформації в Німеччині. Вона перетворилася на масовий соціальний рух, у якому взяли участь бюргерство, рицарство, селянство. Реформаційні перетворення богослужіння й культури почали здійснюватися в різних містах Німеччини. Ліквідувалися монастирі, а їх майно переходило під контроль територіальної влади. Общини почали самостійно обирати проповідників «істинного слова Божого». Лютер, який після Вормського рейхстагу 300 днів переховувався у замку Вартбург, протягом цього часу здійснив переклад Нового Заповіту німецькою мовою, що мало величезне значення для ознайомлення народу з ідеями Біблії, сприяючи подальшій радикалізації Реформації. Найбільш масштабним виявом прагнення нижчих верств суспільства за допомогою принципів Реформації змінити соціальне життя стала Селянська війна (1524–1525). Радикальний реформатор Томас Мюнцер закликав до побудови Царства Божого на землі, де зникне панування одних людей над іншими, заперечуючи засади феодалного суспільства. Проте поразка селянських загонів, які були розгромлені об'єднаними силами католицьких та євангелічних князів, і страта Мюнцера стали рубежем у поширенні гасел радикальної Реформації в німецькому суспільстві. Надалі основний зміст реформаційного руху полягав у реформуванні церковної організації й оформленні доктрини лютеранства; провідну роль у ньому почала відігравати територіальна (князівська і міська) влада. Лютер і його соратники

укладають союз з владою, маючи на меті за підтримки територіальних правителів здійснити звільнення Німеччини від диктату Рима, ліквідацію інститутів католицизму й утвердження євангелічної церковної організації.

З середини 20-х рр. XVI ст. у німецьких землях розгортається процес конфесіоналізації – процес духовного й організаційного зміцнення, що після розколу християнської релігії на різні взаємно ворожі віросповідання призвів до утворення напівстабільного церковного устрою. Поняття „конфесіоналізація” історики почали вживати у другій половині XX ст. Йому передувало поняття „конфесійні часи”, застосоване О. Бруннером для характеристики епохи 1555–1648 рр. – від підписання Аугсбурзького релігійного миру до завершення Тридцятирічної війни. Німецький історик Е.В. Цеєден визначив конфесіоналізацію (застосувавши поняття „утворення конфесій”) як духовне і організаційне зміцнення, що після розколу християнської релігії на різні взаємно ворожі віросповідання в епоху раннього Нового часу призвело до утворення напівстабільного церковного устрою. Конфесіоналізація трактується рядом сучасних дослідників як явище, притаманне різним територіям Німеччини та інших європейських країн XVI ст. Зокрема, мова йде не тільки про лютеранську, але і про реформатську й католицьку конфесіоналізацію. Такий підхід видається обґрунтованим, оскільки сам термін „конфесія” в перекладі з латини означає „віросповідання” і вживається для характеристики вчень, що виникали в межах однієї релігії – зокрема, християнства.

Процес конфесіоналізації охопив догматичну, конституційну і релігійно-моральну сфери. Прибічники нових конфесій, як у Німеччині, так і в інших країнах Європи раннього Нового часу, шукали захисту від зовнішніх вторгнень засобами дипломатії і політики, але також через сили поза церквою, переважно державну владу. Релігія та політика, церква та держава того часу не можуть бути розглянуті як незалежні сили: часто світські князі заради досягнення своїх цілей проводили конфесійну політику, так само як церковним діячам для вирішення релігійних питань необхідно було брати участь у світській політиці. Г.Р. Шмідт відніс до головних ознак конфесіоналізації, крім утворення нових

віросповідань, такі явища, як територіалізація, секуляризація та соціальне дисциплінування.

Становлення лютеранства як окремої конфесії передбачало оформлення його догматики. **Джерелами віровчення** Євангелічно-Лютеранської Церкви є низка віросповідних книг: «Малий Катехізіс» та «Великий Катехізіс» Мартіна Лютера (обидві праці – 1529 р.), «Аугсбурзьке віросповідання» (1530 р.), «Апологія Аугсбурзького віросповідання» Філіпа Меланхтона (1530/31 рр.), «Шмалькальденські статті» Мартіна Лютера (1537 р.), «Про владу і верховенство папи» Філіпа Меланхтона (1537 р.), «Формула згоди», підготовлена групою лютеранських теологів (1577 р.). У 1580 р. зазначені віросповідні твори були зведені в єдиний комплекс – «Книгу згоди», яка була визнана канонічним євангелічними церковними організаціями у більшості територій Німеччини.

Аугсбурзький релігійний мир 1555 р. може бути визначений як «рубіжний пункт» лютеранської конфесіоналізації в Німеччині. З укладанням цього мирного договору суспільно-політичні і конфесійні відносини в німецьких землях почали еволюціонувати в напрямі правового врегулювання суперечливих питань. Після укладання Аугсбурзького релігійного миру важливим рубежем у подоланні тривалого теологічного протистояння в євангелічних територіях стала розробка у 1577 р. «Формули згоди» (конкордії), що визначила єдині віросповідні символи лютеранства. Активну участь у підготовці цього твору взяли відомі євангелічні теологи Якоб Андреа і Мартін Хемніц. У «Формулі згоди» було відкинуто низку близьких до кальвінізму принципів, сформульованих раніше у дискусіях лютеранських теологів, а також уточнено головні принципи «Аугсбурзького віросповідання». Саме «Формула згоди» стала основою затвердженої в 1580 р. «Книги згоди». Її ухвалення дало змогу упорядкувати лютеранське віровчення, примиривши опозиційні угруповання і закріпивши вищість територіальної влади у церковних справах.

Окрім лютеранства, в Європі з 20-х рр. XVI ст. почали поширюватися й інші реформаційні напрями. Зокрема, на території Швейцарії набуло популярності учення Ульріха Цвінглі (1484–1531), який був проповідником у Цюріху. Засуджуючи зовнішню сторону католицької обрядовості (продаж індульгенцій, дотримання постів, celibat духовенства), Цвінглі дотримувався принципів «християнського гуманізму», намагаючись обґрунтувати положення Священного Писання за допомогою розуму. Він вважав релігію насамперед внутрішнім духовним станом, досягнути якого можливо через «моральну реформацію» – повернення як окремої людини, так і суспільства в цілому до євангелічних ідеалів покори Богові. У 1523 р. відбулося різке розмежування Цвінглі з католицькою ієрархією: міська влада Цюріха підтримала його ініціативу щодо вилучення ікон з церков, перетворення монастирів на школи та лікарні, скасування католицької меси.

Загибель Цвінглі у війні між католицькими та протестантськими кантонами в 1531 р. не спинила розвитку Реформації у Швейцарії. Для подальшого розвитку протестантизму в цій країні важливе значення мала праця видатного реформатора Жана Кальвіна (1509–1564).

Кальвін народився і здобув освіту у Франції, однак основна його реформаторська діяльність розгорнулася у Швейцарії: спочатку в Базелі, а згодом – у Женеві, куди його для ведення проповіді і реформування церковної організації у 1536 р. запросив французький реформатор Гійом Фарель (1489–1565). Мешканці цього заможного міста були зацікавлені у звільненні від влади єпископів і герцогів Савойських. Однак вимоги дотримуватися суворой церковної дисципліни були несхвально сприйняті городянами, внаслідок чого Фарелю і Кальвіну довелося залишити Женеву. У 1541 р. Кальвіну було запропоновано повернутися в Женеву, де він надалі здійснював теоретичне та практичне керівництво місцевою церковною організацією, «реформованою за словом Божим». Саме від цього виразу й походить поняття **реформатство**, що позначає напрям протестантизму, фундатором якого став Кальвін.

Класичним зразком викладу реформатського віровчення стала книга Кальвіна «Настанова у християнській вірі» (перше видання латинською мовою – 1536 р.). За основу книги автором було взято поділ Символу віри: у ній послідовно викладено теми про пізнання Бога-творця, про спокутну жертву Христа, про дії Святого Духу в людині, про Церкву. Кальвін обстоює уявлення про Бога одвічного, всемогутнього, непізнаного, який дарує людині милість або відплату. Автор заперечує раціональні докази Божого буття, що знайшли поширення в католицизмі; він підкреслює, що доброчесності, необхідної для спасіння душі, віруючий набуває, засвоюючи християнські догмати.

Засадничий принцип, сформульований у «Настанові у християнській вірі», передбачав: кожне людське слово про Бога має підпорядковуватися суверенному Божому слову; джерелом останнього є Священне Писання. Щоб не припуститися помилок у тлумаченні слова Божого, потрібно насамперед уникати суб'єктивності. Для її подолання необхідно довіряти колективному авторитету у справах віри, яким, на думку Кальвіна, наділені Собори, Отці Церкви, пастори та вчителі.

На основі зазначених ідей відбувався подальший розвиток Реформації в Женеві, що внаслідок вигнання незгодних і надання притулку емігрантам з католицьких держав Європи у 50-і рр. XVI ст. перетворилася на центр європейського протестантизму. У протистоянні опонентам Кальвін визнавав будь-які засоби: зокрема, у 1553 р. у Женеві було спалено лікаря і філософа Мігеля Сервета, який заперечував догмат Трійці. Водночас реформатор надавав великого значення місіонерській діяльності. У 1559 р. у Женеві було засновано Академію для підготовки пасторів для закордонних протестантських общин, яка стала попередницею Женевського університету. У цьому навчальному закладі вивчалися давньогрецька і єврейська мова, природознавство, математика, ораторське мистецтво. Учень Кальвіна, шотландський реформатор Джон Нокс (1513–1572) вважав Женеву «кращою школою Ісуса Христа» у світі.

Перетворюючи Женеву на центр Європейської Реформації, Кальвін скеровував і розвиток реформаційного руху у Франції, де було утворено

близько 660 кальвіністських общин. Реформатство також поширилося в деяких німецьких територіях (переважно вздовж Рейну), Нідерландах, Шотландії. Кальвін намагався порозумітися з іншими протестантськими конфесіями на засадах положення Священного Писання про Церкву як тіло Христа і досяг компромісу з лютеранськими теологами, хоча полеміка між цими напрямками остаточно не припинилася. Цвінгліянство ж за деякий час поєдналося з іншими Церквами реформатської традиції.

Якщо Реформація в Німеччині утвердилася завдяки підтримці лютеранства з боку територіальних світських правителів, а у Швейцарії – за спираючись на молоду буржуазію, то Реформація в Англії від самого початку розгорнулася як рух, ініціатором якого постала королівська влада. Відповідно до особливостей здійснення реформаційних перетворень і традицій релігійного життя народу державна релігія набула тут особливої форми **англіканства**. Розробка англіканського віровчення відбувалася під керівництвом королівської влади, починаючи з Генріха VIII (1509–1547), політику якого підтримував архієпископ Кентерберійський Томас Кранмер (1489–1556). Як християнин, Генріх VIII був відданий вірі предків, проте як політичний діяч виявив зацікавленість у використанні досягнень протестантизму у внутрішній та зовнішній політиці.

У 1534 р. англійський парламент проголосив незалежність Церкви Англії від римської курії. Було затверджено «Акт про супрематію» – вищість англійського короля у церковних справах країни. Різких змін у доктрині, порівняно з віровченням католицизму, на початковому етапі Реформації в Англії не відбулося, проте розпочалися закриття монастирів і секуляризація церковного майна. За правління Едуарда VI (1547–1553) розгорнулися більш масштабні перетворення: було введено причащення мирян хлібом та вином, скасовані заупокійні молитви і целібат священнослужителів. У 1549 р. було затверджено «Книгу спільних молитв», де було зібрано офіційно рекомендовані молитви, літургійні дії, правила зведення в сан. Цей документ мав компромісний характер, щоб не утискати релігійних почуттів католиків; у

практиці англiканства були збереженi деякi традицiйнi католицькi молитви, проте вони були перекладенi англiйською мовою.

Вiросповiдну платформу англiканства викладено у «39 статтях», ухвалених зборами духовенства у 1571 р. пiсля тривалих дискусiй. На вiдмiну вiд лютеранства й реформатства, якi постiйно оновлювали доктрину, офiцiйне англiканство не виходило за межi «39 статей». Лише у 1938 р. комiсiя при архiєпископi Кентерберiйському у творi «Доктрина в Церквi Англiї» виклала традицiйнi принципи англiканського вiровчення в сучасному виглядi. Навчальним посiбником для клiру стала книга вiдомого теолога доби Реформацiї Ричарда Хукера (1554–1600) «Церковна форма правлiння». У нiй було докладно роз'яснено iдею «середнього шляху» у християнствi, коли вiру визначають Писання, церковний авторитет i здоровий глузд. Хукер легiтимiзував королiвську супрематiю як втiлення iдентичностi Церкви та нацiї, що представляють єдину християнську спiльноту.

Протестантизм став духовною основою шанобливого ставлення до свободи iндивiдуальної людини. По-перше, заперечуючи свободу людини як духовний феномен, протестантизм фактично обґрунтовував необхiднiсть цiєї свободи як явища практичного i цивiльного життя. Воля людини духовно несамостiйна, скована, вона має бути цiлком пiдпорядкована волi Божiй. Але волю Бога можна упiзнати тiльки зi Священного Писання, i тут людина i община в цiлому можуть покладатися лише на аргументи власного розуму. Людина є знаряддя в руках Божих, але волю Бога людина дiзнається лише шляхом самостiйного роздуму над Писанням. Заперечення свободи волi на богословсько-фiлософському рiвнi обертається затвердженням практичної свободи людини i в справах свiту, i в справах церкви. Кальвiнiзм, за внутрiшньої духовної дисциплiни, вiдстоює свободу церковної общини в справах вiри (проповiдник є тiльки обрана особа) i незалежнiсть цiєї общини вiд держави. Саме ця незалежнiсть, самовизначенiсть згуртованої церковної общини стала основою для швидкого оформлення iнститутiв громадянського

суспільства, яке не лише не залежить від держави, але і контролює її, перетворюючи на правову державу, що захищає інтереси своїх громадян.

Аналогічним чином розвивається ставлення до розуму. Свого часу Лютер називав розум «блудницею диявола», але це було лише засудженням «гордині розуму, що претендує на незалежність від Божественної волі і заповідей Писання. Коли мова йде про виконання заповітів Писання, то вони реалізуються не в ході містичного поєднання з Богом (протестантизм заперечує всіляку містику), а в ході раціонально організованої практичної діяльності. Саме тлумачення Писання віддане до владу людського розуму, бо у людини немає іншого способу упізнати волю Бога, окрім читання Біблії. А оскільки людина тлумачить Біблію за допомогою власного міркування, то теза про абсолютний авторитет Біблії виявляється виправданням розуму. У протестантизмі істина віри є невіддільною від роботи розуму, а справа віри (чесна праця як «мирська аскеза») стає практичною справою розуму. Саме людському розуму надано тлумачення віри і керівництво її практичною реалізацією. Протестантизм надав потужний імпульс до раціоналізації усіх видів діяльності і створення науки Нового часу. В історичній перспективі протестантизм став духовною основою нової цивілізації, побудованої на засадах індивідуальної свободи, ринкових відносин, правової держави, раціонально-технічного перетворення природи.

Головне місце у протестантському богослужінні посідає проповідь, яку священник виголошує, звертаючись до общини. Із 7 таїнств протестантизм залишив лише 2 – хрещення і причастя. До принципів протестантизму належать: спасіння особистою вірою, визнання священства всіх віруючих, виключний авторитет Біблії.

Контрольні запитання

1. Розкрийте історичні особливості становлення католицизму.
2. Визначте специфіку догматики і культу католицизму.

3. Поясніть, у чому полягають особливості організаційної структури Римсько-Католицької Церкви.
4. Схарактеризуйте сутність «теології звільнення».
5. Проаналізуйте історичні передумови, сутність і значення Реформації.
6. Простежте основні спільні риси різних напрямів протестантизму.
7. Поясніть, у чому полягає основний зміст євангелічно-лютеранського віровчення.
8. Визначте особливості розвитку і поширення кальвінізму.
9. Розкрийте умови, в яких виникло й утвердилось англіканство.
10. Схарактеризуйте сучасний стан протестантських церков.

Література

1. Гараджа В.И. Протестантизм. – М., 1971.
2. Голубкин Ю.А. Статьи и исследования о Мартине Лютере. – Харьков, 2011.
3. Жудинова Е.В. Религии мира. Протестантизм. – М., 2006.
4. Католицизм и свободомыслие в Латинской Америке в XVI–XX вв. – М., 1989.
5. Мчедлов М.П. Католицизм. – М., 1974.
6. Религии мира. – М., 2000.
7. Религии мира. История и современность. Ежегодник 1988. – М., 1990.